

ЧАЙКА ЗВИЧАЙНА

Vanellus vanellus (Linneaus, 1758)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Сивкові – Charadriidae

Таксономічна належність та охоронний статус

Один вид роду у фауні України. Підвидів не утворює. Включений у Додаток II Боннської та Додаток III Бернської конвенцій, Європейський червоний список IUCN під категорією «VU» (категорія «NT» у Міжнародному червоному списку IUCN), Додаток IIB Директиви Ради Європи щодо охорони птахів, до списку птахів Угоди АЕВА.

Поширення (в тому числі в Україні), чисельність популяції та тренди

Чайка поширена майже на усій території Європи (крім окремих районів на півдні та півночі), в Азії – від Уральських гір і північних прикаспійських районів до Верхоянського хребта і узбережжя Японського моря. До гніздового ареалу входять також Мала Азія і частково Передня Азія. Гніздиться майже по всій території України, крім Карпат та Гірського Криму. Основні місця гніздування зосереджені в Поліссі та північній частині лісостепової зони. В європейській популяції виду налічують 1,59–2,58 млн пар, і її стан визнано вразливим. Чисельність зменшується у більшості країн Європи – темпи оцінюють на 30–49% протягом 27 років. Найчисленніші угруповання знаходяться в Росії – 500–850 тис. пар, Великій Британії – приблизно 140 тис. пар, Нідерландах – 131,7–229,9 тис. пар, Латвії – 125,5–286,7 тис. пар, Білорусі – 100–160 тис. пар, Фінляндії – 92–120 тис. пар, Польщі – 90–120 тис. пар. За даними 1994–2003 років, гніздове угруповання чайки в Україні складалося з 65–124 тис. пар, з яких понад третини (33–36 тис. пар) були локалізовані в західних областях країни, з максимальною чисельністю в межах Волинської, Рівненської та Львівської областей. Проте з 2004 р. чисельність почала різко скорочуватися, і за 15 років вона зменшилася в кілька разів. Нині українське угруповання можна оцінити приблизно у 30 тис. пар. Більша частина європейської популяції і частина птахів із Сибіру зимують в Європі, де їхня загальна чисельність у цей період сягає 3,4–4,6 млн ос. Зокрема, у Франції перебуває 2,4–3,1 млн ос., Іспанії – 121,7–143,0 тис. ос., Нідерландах – 76,2–440,2 тис. ос. Найімовірніше, головною причиною різкого зменшення чисельності є глобальне потепління, яке, зокрема в Україні, проявляється у суттєвому зменшенні опадів, що призводить до висихання традиційних місць гніздування птахів і унеможливорює успішне розмноження. Другим негативним чинником є застосування небезпечних інсектицидів у сільгоспвиробництві.

Особливості біології та міграцій

Гніздовий, перелітний, рідкісний зимуючий вид. На півдні країни навесні з'являється вже наприкінці лютого, на півночі – у середині або наприкінці березня. Для гніздування обирає зволожені відкриті ділянки пасовищ, лук, береги рівнинних природних і штучних водойм, землі сільськогосподарського призначення (зокрема, ріллю), ставкові рибогосподарські комплекси, відстійники з мілководдями та їхні одамбовані береги. Гнізда будує на землі: на голому ґрунті, серед розрідженої рослинності, на висохлих коров'ячих кізяках чи купинах. Гніздиться у квітні – липні, окремими парами або колоніально; може утворювати значні за кількістю пар поселення. Після гніздування частина птахів кочує в різних напрямках, а інші здійснюють справжню міграцію в райони

зимівлі (в Україні чайки мігрують у південно-західному і західному напрямках). Міграційні переміщення, котрі спостерігають у червні – першій половині липня, називають літньою міграцією. Осіння міграція відбувається у вересні – жовтні. Мігрують чайки зграями, у складі яких зазвичай від 10–15 до кількох десятків птахів. Для цього виду характерним є переліт як у світлу, так і темну частини доби. Райони зимівлі птахів європейського походження розташовані в Західній Європі, Середземномор'ї, у Малій і Передній Азії, на Близькому Сході. Чайки, які гніздяться в Україні, зимовий період проводять у двох регіонах: на материковій частині Західної Європи і Британських островах, а також у Південній Європі (від Греції на сході до Південної Франції та Тунісу на заході).

У базі даних Українського центру кільцювання птахів є 34 дальніх зворотів від цих чайок. Данні кільцювання свідчать, що птахи походженням з України зимують у двох регіонах. Так, на зимівлі в Середземномор'ї реєстрували птахів з різних частин України – північної (Житомирська, Київська, Чернігівська обл.), східної (Харківська обл.), центральної (Вінницька, Січеславська обл.), західної (Івано-Франківська обл.) та південної (Одеська обл.). Другий регіон зимівлі включає Британські острови, центр і північ Франції, Нідерланди і Бельгію; у його межах реєстрували птахів, які гніздилися чи народилися також у всіх частинах країни – від Донецької області на сході, Запорізької і Одеської областей на півдні до Волинської, Львівської, Закарпатської областей на півночі й заході. Найдовша відстань, яку подолав один із птахів між місцями зимівлі в Ірландії і літнього перебування на Миколаївщині, становила 2841 км.

Заходи охорони та рекомендації щодо збереження

Важливо розробити спеціальний менеджмент-план для збереження та відтворення виду і внести його до Червоної книги України. Необхідно охороняти основні місця гніздування та масових концентрацій птахів під час міграцій, обмежити відвідування людьми місць масових поселень куликів, але не забороняти сінокосіння та випасання великої рогатої худоби у допустимих межах. Повна заборона небезпечних для птахів пестицидів.

Автори: І.В. Шидловський, А.М. Полуда, Г.В. Фесенко

